

Arheološka istraživanja spilje „Hrenov Grič” kod Obreža Vivodinskog

Hrenov Grič 2015., zapadni ulaz u spilju | Foto: Hrvoje Cvitanović

Morena Želle

Speleološki klub Samobor, Samobor

Prvi arheološki terenski pregled u spilji Hrenov Grič u jugozapadnom dijelu Žumberka, iznad lijeve obale Kupe kod Obreža Vivodinskog, proveden je 2007. godine u okviru sustavnog speleoarheološkog istraživanja na području Žumberka. Rezultati arheoloških iskopavanja koja su uslijedila upućuju na boravak ljudskih zajednica u ovom speleološkom objektu tijekom nekoliko različitih razdoblja prošlosti – eneolitika, brončanog doba, te dva raznodobna odsječka kasnoga srednjeg vijeka (11. -13. stoljeće, te 14.-15. stoljeće). Uz pokretne nalaze – ulomke keramičkih posuda i životinjske kosti, u unutrašnjosti spilje pronađeni su ostaci vatrišta, a na poziciji zapadnog ulaza ostaci zida kojim je spilja bila zazidana. Spilja Hrenov Grič pribrojena je grupi spilja sa zazidanim ulazima, a nalaz srebrnog novčića kovanog u Veneciji u vrijeme vladavine dužda Andrea Dandola (1342. – 1354.) potvrdio je pretpostavku o kasnosrednjovjekovnom razdoblju kao vremenu nastanka zida.

Ključne riječi: Hrenov Grič, eneolitik, brončano doba, kasni srednji vijek, spilja sa zazidanim ulazom

Keywords: Hrenov Grič, eneolithic, bronze age, late middle ages, cave with a walled entrance

Speleološka istraživanja kao poticaj arheološkima

O koristi koju speleološka istraživanja mogu osigurati drugim znanstvenim disciplinama bilo je riječi u raznim prilikama, između ostalog i u časopisu *Subterranea Croatica* kada su predstavljena arheološka istraživanja spilje „Židovske kuće“ kod sela Cerovica u Žumberku (Želle 2014). Nije, međutim, naodmet ponoviti da su upravo elaborati speleoloških istraživanja, koja je na području Parka prirode „Žumberak – Samoborsko gorje“ u razdoblju između 2001. i 2004. godine proveo Speleološki klub Samobor (Buzjak 2001, Buzjak 2002, Buzjak & Rašić 2003, Buzjak & Rašić 2005), potakli program sustavnog speleoarheološkog istraživanja na području Žumberka. Spomenuti je program započeo terenskim obilaskom 30 odabranih speleoloških objekata čiji je arheološki potencijal procijenjen značajnim na temelju podataka o njihovim fizičkim značajkama (Forenbaher & Želle 2005). Na listi odabranih objekata našla se i spilja Hrenov Grič u jugozapadnom dijelu Žumberka, južno od zaseoka Hreni kod Obreža Vivodinskog, u kojoj je arheološki pregled 2007. godine obavila Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje“ (članovi ekipe bili su Morena Želle, Tatjana Vujnović i Matija Franković). Osim u elaboratu speleoloških istraživanja, spilja je tada već bila spomenuta i u znanstvenom članku o speleološkim pojavama u Parku prirode „Žumberak – Samoborsko gorje“ (Buzjak 2002a)¹, no o njezinom kulturnom sadržaju nije se znalo ništa pa u tom kontekstu u literaturi nije bila navođena.

Spilja Hrenov Grič smještena je usred strme stijene koja se uzdiže nad lijevom obalom Kupe, na nadmorskoj visini od 140 metara. Formirana je u vapnencima gornjokredne starosti i pripada morfološkom tipu jednostavnih spilja (Buzjak 2001). Dugačka je 34 metra;

Hrenov Grič 2015., unutrašnjost spilje | Foto: Hrvoje Cvitanović

najširi i najprostraniji je dio spilje uz ulaz, maksimalne širine 5 metara, a na njega se nastavlja kanal prosječne širine oko 3 metra koji se nakon petnaestak metara znatno sužava. Spilja ima dva ulaza, oba smještena petnaestak metara iznad riječne doline i međusobno udaljena tek nekoliko metara – zapadniji je orijentiran prema dolini Kupe, dok je južni najvjerojatnije nastao urušavanjem svoda. Tijekom prvog terenskog pregleda u spilji su s površine sedimenta i iz nekoliko plitkih jama, koje su za vrijeme svoga boravka u njoj napravile životinje, prikupljeni ulomci keramičkih posuda što je ukazalo na vjerojatnost postojanja arheološkoga nalazišta.

Arheološka iskopavanja spilje Hrenov Grič

Da je Hrenov Grič zaista arheološki lokalitet potvrđeno je već potkraj ljeta 2008. godine, kada je, zahvaljujući sredstvima koja je odobrilo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Javna ustanova „Park prirode Žumberak-Samoborsko gorje“ u spilji poduzela prvo probno iskopavanje. Uz Morenu Želle iz Javne ustanove „Park prirode

Žumberak-Samoborsko gorje“ i dr. sc. Stašu Forenbahera iz Instituta za antropologiju, u radovima su sudjelovali i Hrvoje Juričić, Matija Knez i Deniver Vukelić, studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Iskopne su površine bile smještene u dva različita dijela spiljskog prostora – u središnjem dijelu spilje istraženo je pet kvadratnih metara, a u ulaznom prostoru dva. U unutrašnjosti spilje evidentirana je prilično jasna stratigrafija u kojoj je bilo moguće razlučiti čak dva prapovijesna sloja i jedan srednjovjekovni sloj. Kronološka determinacija kasnosrednjovjekovnog i prapovijesnih slojeva izvršena je na temelju općih značajki prikupljenog keramičkog materijala. Dok se kasnosrednjovjekovna keramika može datirati u raspon od 11. do 13. stoljeća, prapovijesna, slobodnom rukom oblikovana, mnogo skromnije zastupljena i uglavnom neukrašena keramika, pripisana je eneolitiku i brončanom dobu. Osim ulomaka keramičkih posuda u svim iskopnim slojevima pronalazene su i životinjske kosti; temeljem statističke obrade njihova je prisutnost u sedimentu protumačena kao posljedica boravka životinja u spilji, a ne kao posljedica ljudskih aktivnosti vezanih uz,

¹ U spomenutom članku, kao i u elaboratu speleoloških istraživanja, spilja se navodi pod imenom Drenov grič.

Hrenov Grič 2008., sonda u unutrašnjosti | Foto: Morena Želle

Hrenov Grič 2008., sonda pri ulazu | Foto: Stašo Forenbaher

primjerice, prehranu. U prapovijesnom i u kasnosrednjovjekovnom sloju pronađeni su i vrlo dobro uočljivi tragovi vatrišta.

Na površini od dva kvadratna metra u ulaznom prostoru spilje pronađeni

su ostaci keramičkih posuda koji prema općim značajkama pripadaju kasnosrednjovjekovnom razdoblju (14. – 15. stoljeće). Prapovijesna je keramika na ovome mjestu bila zastupljena s tek nekoliko ulomaka, a njihova stratigrafska pozicija jasno je

ukazivala na sekundarni položaj. Uz keramiku, čija je učestalost bila dvostruko veća od one koja je evidentirana u unutrašnjosti spilje, u iskopu je pronađena i značajna količina kamena, a uz njega i tragovi žbuke – neosporan dokaz da je ulaz u spilju u prošlosti bio zazidan. Tako je već 2008. godine spilja Hrenov Grič pribrojena grupi spilja sa zazidanim ulazima (Želle & Forenbaher 2009) kakvih je na području Žumberka do tada bilo evidentirano četiri (Božić 2002). Zbog ograničenog opsega iskopavanja točna pozicija zida nije još bila utvrđena (spomenute je godine pronađen samo dio ruševine zida), no njegova je datacija zahvaljujući posve izuzetnom nalazu postala prilično izvjesna. Tijekom prosijavanja sedimenta pronađen je, naime, srebrni novčić – *mezzanino nuovo*, kovan u Veneciji u vrijeme vladavine dužda Andrea Dandola (1342. – 1354. god.) (Papadopoli Aldobrandini 1893). Novčić je i ranije iznošene pretpostavke o kasnosrednjovjekovnom razdoblju kao vremenu zazidavanja ulaza u spilje² (Božić 2002) učinio utemeljenima, a zbirku nalaza iz Hrenovog Griča obogatio je zanimljivim figuralnim kompozicijama – prikazom svetoga Marka, zaštitnika Mletačke republike i dužda Dandola na aversu te prizorom uskršnuća Kristova na reversu.

Istraživanje Hrenovog Griča nastavljeno je 2010. godine u ponešto izmijenjenom i „ojačanom“ sastavu – uz Morenu Želle i dr.sc. Stašu Forenbahera u iskopavanju su sudjelovali studenti arheologije Hrvoje Juričić i Filip Franković, te speleolozi Nikolina Vuglešić, Domagoj Pleše, Domagoj Tomašković i Alen Kirin.

Kao i 2008. godine, iskopavanjem su bili obuhvaćeni različiti dijelovi spiljskog prostora – na ulazu je, zbog utvrđivanja položaja kasnosrednjovjekovnog zida, iskop iz 2008. godine proširen na zapadnu stranu otvaranjem dva nova kvadrata, dok

² Posebno teške životne prilike na žumberačkom su području nastale u vrijeme osvajačkih pohoda osmanlijske vojske, najvećeg intenziteta i učestalosti tijekom 15. stoljeća (Lopašić 1881., Klemenčić 1989.) pa je logično pretpostaviti da je stanovništvo u to doba tražilo dobro skrivena skloništa. Legendu sličnog sadržaja o utvrđenoj spilji Vrlovki nad Kupom kod Kamanja, koja je od Hrenovog Griča udaljena svega nekoliko kilometara, zapisao je potkraj 19. stoljeća Emilij Laszowski (Laszowski 1898.)

Hrenov Grič 2008., venecijanski srebrni novčić iz spilje (dužd Andrea Dandolo, 1342.-1354.) | Foto: Morena Želle

je iskop u unutrašnjosti obuhvatio četiri kvadratna metra smještena u najprostranijem dijelu spilje. U proširenju iskopa na samom zapadnom ulazu u spilju, posve u skladu s očekivanjima, ispod sloja ruševine pronađeni su „in situ” očuvani donji dijelovi zida. Od pokretnih nalaza, tijekom iskopa ovih dvaju kvadrata prikupljeni su ulomci keramičkih posuda iz 14. i 15. stoljeća što je potvrdilo već ranije definiranu kronološku sliku ovog dijela lokaliteta.

U unutrašnjosti je ovoga puta istraživan dio spilje koji zbog odnosa duljine, širine i visine djeluje poput manje dvorane, udaljen od ulaza otprilike pet metara i odvojen od nje ga blagim suženjem. Iako je praćenje stratigrafije u ovome dijelu spiljskog prostora bilo prilično otežano zbog prisutnosti brojnih relativno prostornih i dubokih jama životinjskog porijekla, kronološka i kulturna determinacija nalaza pokazala je sliku uvelike nalik onoj iz 2008. godine kada je iskopavano područje dublje unutrašnjosti spilje. U oba su prostora naime pronađeni ulomci keramičkih posuda iz brončanog doba, kao i iz razdoblja 11. – 13. stoljeća. Osim ulomaka keramičkih posuda u svim iskopnim slojevima pronalazene su i životinjske kosti, a na relativnoj dubini od petnaestak centimetara pronađeni su i ostaci vatrišta istog izgleda poput onih koja su pronađena tijekom iskopavanja 2008. godine

Hrenov Grič 2010., radovi u ulaznom dijelu spilje | Foto: Morena Želle

Hrenov Grič 2010., ostaci zida na ulazu u spilju | Foto: Morena Želle

(kompaktan narančasto-smeđi sediment koji je prirodna svojstva promijenio pod utjecajem gorenja).

Razne okolnosti, među kojima i raspoloživa financijska sredstva, daljnji su nastavak arheološkog iskopavanja u Hrenovom Griču dosad učinile mogućim tijekom još jedne, 2015. godine. Početkom godine izrađen je novi tlocrt najvećeg dijela spilje koji će kao preciznija podloga biti korišten za smještaj arheoloških iskopa i nalaza na lokalitetu (članovi ekipe koji su sudjelovali u spomenutim radovima bili su Morena Želle, dr.sc. Tatjana Vujnović, te speleolozi Hrvoje Cvitanović i Nataša Cvitanović). Tlocrt Speleološkog kluba Samobor, koji je korišten tijekom prijašnjih iskopavanja, iako u potpunosti izrađen u skladu s metodama koje se primjenjuju pri speleološkim istraživanjima i iznimno vrijedan izvor podataka u ranim fazama arheološkog istraživanja, pokazao se nedovoljno preciznim za potrebe arheološke dokumentacije u uvjetima sustavnog iskopavanja ili višegodišnjeg sondažnog iskopavanja. Potkraj godine arheološko je iskopavanje nastavljeno u suženju između ulaznog prostora i prostranijeg unutarnjeg dijela Hrenovog Griča, a evidentirana stratigrafska slika u velikoj je mjeri potvrdila kulturne značajke naslaga koje su ranije utvrđene u ulaznom prostoru spilje. Opće značajke pronađenih ulomaka keramičkih posuda datiraju u kasno-srednjovjekovno razdoblje (14. – 15. stoljeće). U iskopu je pronađen i donji dio drvenog stupa promjera dvadesetak centimetara, čiju funkciju zasad nije bilo moguće utvrditi zbog izostanka povezanih nalaza. Izostao je također i nalaz čija je pojava bila očekivana – budući da su na spiljskoj stijeni u blagom suženju ranije uočeni ostaci veziva,³ razumno je bilo očekivati pronalazak još jednog zida

³ Fotografija koja dokumentira vezivo na stijeni na mjestu suženja objavljena je u članku što ga je o Hrenovom Griču napisao Vlado Božić (Božić 2012); nije zgoroga spomenuti da je u istome radu došlo do pogreške kod ucrtavanja položaja zida – jedini dosad pronađeni zid zatvarao je zapadni ulaz u spilju, a na označenoj poziciji (suženju kanala) za pretpostavljeni zid zasad je izostala arheološka potvrda.

Hrenov Grič 2010., iskopavanje u spiljskoj dvorani | Foto: Morena Želle

Hrenov Grič 2015., iskopavanje u suženju iza ulaznog dijela spilje | Foto: Morena Želle

Hrenov Grič 2015., ostaci drvenog stupa u suženju | Foto: Morena Želle

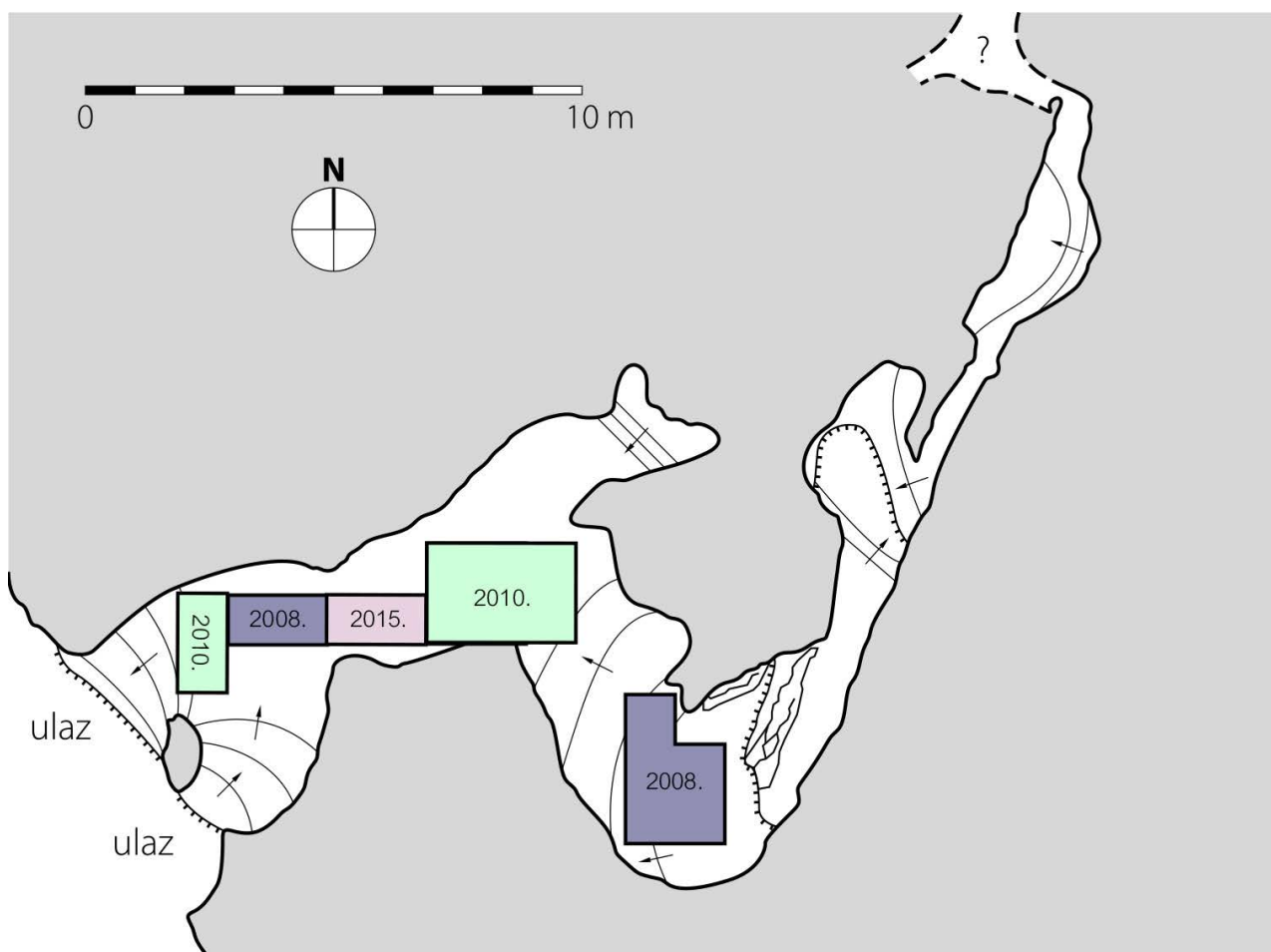
Hrenov Grič 2015., „in situ” zid na zapadnom ulazu u spilju | Foto: Morena Želle

u iskopnoj površini na mjestu suženja. Kako tijekom iskopavanja niti zid niti tragovi njegova nekadašnjeg postojanja nisu pronađeni, strukturu

kojoj su pripadali dokumentirani ostaci veziva na spiljskoj stijeni bit će potrebno potražiti u budućem nastavku istraživanja.

Literatura

- Božić, V. (2002): Obrambene špilje u Žumberku, *Ekološki glasnik* 3, 11-16
- Božić, V. (2009): Žumberačke špilje s obrambenim zidovima, *Speleolog* 57, Zagreb, 55-64
- Božić, V. (2012): Hrenov grič – još jedna špilja s obrambenim zidom u Žumberku, *Speleolog* 60, Zagreb, 66-72
- Buzjak, N. (2001): Speleološke pojave Parka prirode „Žumberak-Samoborsko gorje” (1.dio), Elaborat istraživanja, Park prirode „Žumberak-Samoborsko gorje” i Speleološki klub „Samobor”, Zagreb-Samobor, 1-111
- Buzjak, N. (2002): Speleološke pojave Parka prirode „Žumberak-Samoborsko gorje” (2.dio), Elaborat istraživanja, Park prirode „Žumberak-Samoborsko gorje” i Speleološki klub „Samobor”, Zagreb-Samobor, 1-86
- Buzjak, N. (2002a): Speleološke pojave u Parku prirode Žumberak-Samoborsko gorje, *Geoadria* 7/1, Zadar, 31-49

Tlocrt spilje Hrenov Grič s označenim površinama arheoloških iskopa | crtež: Speleološki klub Samobor, dopunjeno Stašoa Forenbaher i Morena Želle

- Buzjak, N., Rašić, I. (2003): Speleološke pojave Parka prirode „Žumberak-Samoborsko gorje“ (3.dio), Elaborat istraživanja, Park prirode „Žumberak-Samoborsko gorje“ i Speleološki klub „Samobor“, Zagreb-Samobor, 1-70
- Buzjak, N., Rašić, I. (2005): Speleološke pojave Parka prirode „Žumberak-Samoborsko gorje“ (4.dio), Elaborat istraživanja, Park prirode „Žumberak-Samoborsko gorje“ i Speleološki klub „Samobor“, Zagreb-Samobor, 1-79
- Forenbaher, S., Želle M. (2005): Iz prošlosti žumberačkih špilja: prvi rezultati arheološkog pregleda špilja na području Parka prirode „Žumberak – Samoborsko gorje“, Zbornik sažetaka, Znanstveno-stručni skup istraživača krša Žumberačke gore, Bregana, 15. 10. 2005.
- Klemenčić, M. (1989): Historijsko – geografska osnova regionalnog poimanja i demogeografskih promjena Žumberka, Magistarski rad, Geografski odsjek PMF, Zagreb, 1-181
- Laszowski, E. (1898): Špilja „Vrlovka“ kod Brloga na Kupi, *Prosvjeta* 8, Zagreb, 247-250
- Lopašić, R. (1881): Žumberak, crte mjestopisne i poviestne, Matica Hrvatska, Zagreb, 1-55
- Papadopoli Aldobrandini, N. (1893): Le monete di Venezia descritte ed illustrate da Nicolò Papadopoli Aldobrandini, Parte I, Venezia, 1893.
- Želle, M., Forenbaher, S. (2009): Lokalitet: Špilja Hrenov Grič, *HAG* 5/2008, Zagreb, 264 – 266
- Želle, M. (2011): Lokalitet: Špilja Hrenov Grič, *HAG* 7/2010, Zagreb, 353 – 354
- Želle, M. (2014): Arheološka istraživanja špilje Židovske kuće kod Cerovice u Žumberku, *Subterranea Croatica* 12/2014, Karlovac, 36-39

Archaeological Exploration of Hrenov Grič Cave

The first archaeological field study of the Hrenov Grič Cave in southwestern part of the Žumberak Mountain, above the left bank of the River Kupa near the Obrež Vivodinski, was conducted in 2007 as a part of systematic archaeological research of the Žumberak Mountain.

The results of the archaeological excavations indicate that human communities inhabited this cave over several different times in the past: the Neolithic, the Bronze Age, and two different sections of late the Middle Ages (11th - 13th and 14th - 15th century). Along with mobile finds – fragments of ceramic dishes and animal bones, evidence of a fireplace was also found inside the cave, as well as remnants of a wall on the western entrance.

Hrenov Grič Cave has been added to the group of caves with walled entrances, and a find of a Venetian silver coin from reign of doge Andre Donadolo (1342. – 1354.) confirmed the assumption that the wall was made in late Middle Ages.